

SAREK NATIONALPARK

VÄRLDSARVET LAPONIA

*SVINDLANDE
DALAR OCH
DRAMATISKA FJÄLL*

”Jag fick min första egna
märckniv av mamma för ett år
sedan.”

ANNI ÅSTOT, SKUOLLÁVALLDA:

”DET ÄR ROLIGT ATT HOPPA PÅ STENARNA I BÄCKEN”

”Skuollá det är fint och det är kul att bo där och märka kalvarna. Vi far och märker kalvarna mitt i sommaren. Det finns inga träd och det finns inte en enda sjö. Men det finns en bäck och ris och stenar, gården och kåtor och backar. Det är både lite varmt och lite kallt.

Det är roligt att hoppa på stenarna i bäcken. Och det är roligt att leka med kompisar. Vi leker att vi bor i kåta och att vi märker kalvar. Brevid vår tältkåta finns en plats där det är jättemycket sten och där uppe på backen brukar vi ha som en hage.

Och så går jag och Livia och Inga Märta i hagen och så pratar vi. Vi pratar om renarna och så brukar vi gå ut utanför hagen och tälja i trä. Jag brukar också gå till den andra hagen till änoj, min morbror, och se vad han gör och titta på när han märker. Och så brukar jag se på när de släpper ut renarna.”

Har du ett eget märke?

”Ja, det är rievtudin skárjjá rájgge, gårudín sjliebbtje ja biehkke manjgel. [Hon berättar om de olika samiska namnen för snitten i örat] Det är mitt märke.”

Vad är allra roligast när du är här?

”Att leka i bäcken och hoppa på stenarna.”

Alla ska vi ta oss fram i dalarna,
både människor och djur. Tänk
på att inte skrämra renarna. Ta
en omväg eller vänta tills de har
passerat.

URGAMLA KLIMATSPEGLAR

Glaciärerna smyckar Sareks landskap. Snön som faller ner smälter inte, utan packas till glaciäris som långsamt börjar glida utmed sluttningarna. Den tunga isen nöter på berget och det bortnötta materialet gör bäckarna grumliga av slam. Sareks ständigt föränderliga deltaland bildas av det slam älvarna för med sig från glaciärerna.

Av Sveriges 270 glaciärer finns drygt 150 i Laponia. Majoriteten av dem ligger inbäddade vid Sarek och Sulidälbmás toppar. Glaciärerna ger oss också en bild av klimatet. Suottasjieknja i norra Sarek är i dag 1 000 meter kortare än vad den var för hundra år sedan. Markernas issmycken smälter på grund av den globala uppvärmningen.

VARSAMMA SPÅR

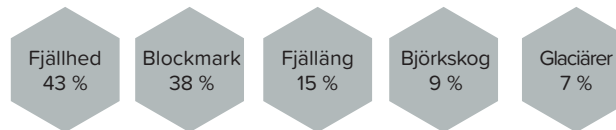
Árran, eldstaden, är ett av de vanligaste kulturspårerna i Sarek. De små stenringarna finns överallt och visar hur centrala de här markerna har varit för människor i tusentals år. När du rastar på backar bredvid små jokkar eller kalkkällor gömmer sig härdar från forna tider. Här har trötta fötter vilat sig medan renarna betat i sluttningarna. En oregelbunden öppen plats, som skiljer sig från omgivningen, kan vara en renvall där renarna har mjölkats. Djurens tramp och gödsel har skapat en rik flora av gräs och örter.

”Renarna är vanedjur och det är rentjurarna som går först. De flyttar samma vägar som alltid och vi följer med. Tiderna har förändrats, men renarna de har samma tid.”

APMUT IVAR KUOLJOK, RENSKÖTARE I SIRGES SAMEBY

Foto: Peter Rosén

Foto: Tor L Tuorda

SAREK NATIONALPARK VÄRLDSARVET LAPONIA

- AREAL: 1 985 km²
- INVIGNINGSÅR: 1909
- NÄRMASTE ORTER: Jåhkâmáhkke/Jokkmokk, Bårjås/Porjus och Jiellevárre/Gällivare
- SAMEBYAR: Sirges, Jåhkågaska tjiellde och Tuorpon
- LÄN: Norrbotten

DALAR SOM VANDRATS I ÅRTUSENDEN

Sarek är hem för ett dramatiskt landskap: björkskogsdalar, deltaland, fjällhedar och högfjällsmassiv med glaciärer och 2000-meterstoppar. De djupa dalgångarna skär genom fjällmassiven, mjukt U-formade och utmejslade av istidernas framglidande ismassor. På sommaren blomstrar stormhatt, smörbollor och fjälltorta. Ovanför blomsterprakten reser sig karga glaciärtäckta fjällsidor.

Det här är marker där renarna och älgarna trivs, och med dem – rovdjuren. Renarnas mångtusenåriga vandringar har rispat in slingrande renstigar i dalbottnarna. För renskötseln är Sarek ett viktigt kärnområde. Dalarna är urgamla flyttleder och runt om nationalparken finns många visten för Sirges, Jåhkågaska tjiellde och Tuorpons samebyar.

Eftersom människor har bott här under så lång tid är spårerna i landskapet många. Det tysta kulturlandskapet finns där för dem som lärt sig att känna igen det – kåtaplatser, renvallar och gamla eldstäder. Folk har under årtusenden levt här och nationalparken är långt ifrån någon vildmark.

Sedan 1996 ingår Sarek i världsarvet Laponia.

BESÖK LAPONIA ENTRÉERNA IN

Sarek är en del av Unescos världsarv Laponia, som också omfattar nationalparkerna Stora Sjöfallet/Stuor Muorkke, Padjelanta/Badjelánnda och Muddus/Muttos tillsammans med bland andra Stubbá och Sjavnja naturreservat. Världsarvet har skapats för att bevara naturen och den levande samiska kulturen med mångtusenåriga rötter i landskapet.

Foto: Carl-Johan Utsi

NATURUM LAPONIA

På Viedásnjárgga vid Stuor muorkke/Stora Sjöfallet ligger naturum Laponia, som är besökscentrum för hela världsarvet Laponia. Här kan du tända en eld i kåtan, bli guidad i utställningen, pyssla med barnen, äta lokala råvaror, dricka kaffe och få tips om var du kan vandra. Utställningen på naturum berättar om hela världsarvet, där Sarek ingår. Besökarna får också en bild av människorna som bor och lever här. Renskötseln, fisket och vardagslivet. Från naturum kan du fortsätta vidare till någon av entréerna in i Sarek.

PLÖTSLIGA STORMAR
I fjällen växlar vädret snabbt från solsken till oväder. Regn gör på kort tid små bäckar strida och svåra att vada. Planera ditt besök i Sarek med tidsmarginaler och var förberedd och medveten om att det är bäckarna, vindarna och snön som styr över ditt besök.

Illustration: Lisa Wallin

AKTSE

Aktse är en av de viktigaste portarna in i Sarek. På gränsen till Sareks högfjäll vid stranden av sjön Lájtávrrre ligger det lilla fjällhemmanet där också Kungsleden passerar. Många övernattar i STF:s stugor för att göra dagsturer.

Foto: Laponia/utjuudus

HUHTTÁN/ KVIKKJOKK

I Huhttán möts deltaland, gammelskogar, låg- och högfjäll. Sarek är en fond till byn, som är en av entréerna för att ta sig in i området.

GISURIS

Vid Gisuris möts de tre nationalparkerna Sarek, Padjelanta/Badjelánnda och Stora Sjöfallet/Stuor Muorkke. Här kan du välja i vilket område du vill fortsätta din färd.

SUORVVÁ

Vandrare har möjlighet att gå in genom grindarna och passera Suorvvás dammar för att ta sig till stigarna på södra sidan. Där börjar vandringen eller skidåkning genom björkskogen upp mot Sareks högfjäll.

SIJDDOJÁVRRE

Om du tar båtskjuts över sjön Sijddojávrrre (Sitojaure) till Rinim i väständan kommer du rakt in i nationalparken. Vattnet färgas grönt av glaciärvattnet från högfjällen.

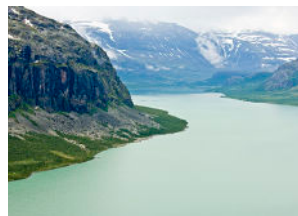

Foto: Tomas Johansson

MARKERNAS GÄST

Sarek är Laponias mest otillgängliga område, men väl värt mödan när du har tagit dig fram. Gör turer inom ett område eller ge dig ut på veckolånga färder. Här är några av höjdpunkterna.

Foto: Mikael Svensson Johner

Foto: Göran Wallin

Foto: Anders Westergren

Foto: Carl-Johan Utsi

1 RÁHPAÄNO SUORGU-DAHKA/LÁJTÁVRRE-DELTAT

När man kommer till deltat är det lätt att tappa andan. Det grönblå-glitrande vattnet slingrar sig fram under fjällen Tjahkelij och Skierffes 600 meter höga fjällstup. Det är urbilden för Sarek och porten in i Ráhpavuobme, Rapadalen, även om deltats utlopp formellt ligger utanför Sareks nationalpark.

2 HAMBERGSSTUGORNA

I början av 1900-talet byggde forskaren Axel Hamberg fem röda stugor i Sarek för forskningssyften. Fyra av dem står kvar och en ligger nära toppen av Bårddetjåhkká på över 2 000 meters höjd. Dessa hyddor är i dag kulturminnen, men används fortfarande av forskare.

3 SAREKTJÁHKKÁ

Sarektjåhkká hör till Sveriges högsta toppar och ligger som en vägg mellan dalarna Guhkesvágge och Ruohtesvágge. Utsikten är inte att klaga på.

4 GUOHPERVÁGGE

Den sommargröna dalen Guohpervágge är ett populärt renbetesland som sträcker sig från Ráhpavuobmes övre delar till gränsen mot Padjelanta/Badjelánnda nationalpark.

Foto: Peter Rosén

HELIGA PLATSER

Inte sällan har väldigt utmärkande fjäll och naturformationer betraktats som heliga. Både vid Skierffe och Nammásj finns platser där människan och gudarna har mötts.

Foto: Carl-Johan Utsi

KALVMÄRKNING
Under några intensiva sommarveckor fylls kalvmärkningsplatserna av liv. Nya generationer renskötare lärs upp.

TJÁTJEGA
De här markerna har trampats försiktigt i tusentals år, så försiktigt att folk tar det för vildmark. Vi ber dig att fortsätta traditionen. Respektera markerna och tacka dem för det de ger. Och när du går, ta med dig dina spår.

MED SKIDORNA PÅ

Det är praktiskt att besöka Sarek på vintern, när videsnären och de vilda bäckarna ligger under snön. Men vädret kan vara desto mer oförutsägbart!

Foto: Peter Rosén

Björnen har en människas själ och nio människors kraft, skrev den samiska författaren Johan Turi. Det mäktiga djuret trivs här. På platsen som av en del kallas rovdjurstorget har man sett spår av björn, lo, järv och varg på samma dag.

Karta och illustrationer: Lisa Wallin

Foto: Gilles Sarron Martin

Fjällgräshoppan bor på fjällhedrar och har anpassat sin fortplantning till en kort sommar. De skarpa färgerna är ett sätt att visa sig giftig och osmaklig för hungriga fiender.

Foto: Jan-Erik Nilsson

Fjället Ähpár har fått sitt namn från de gamla skrämmande berättelserna om barn som spökar för att de inte har fått något namn.

Foto: Jörgen Wiklund

Blåhaken kallas på finska för satakielinen – hundraspråkig. På samiska kallas den bland annat för bielločizas "renskällefågeln". Den befolkar Sareks björkskogar om sommaren och fyller dem med sin intensiva stämsång.

STORSKOVLARNA

Sareks björkskogsdalar och framförallt Ráhpavuobme (Rapadalen) är ett älgrikt land. Här finns särskilt stora älgar, ibland kallade Sarekälgar där tjurarna kan väga uppåt 800 kg och få närmare två meter stora skovelhorn.

Foto: Laponiatuottius

GRÖNSKANDE MYLLER

Under sommaren liknar Ráhpavuobme en djungel. Nordisk stormhatt färgar ängarna tillsammans med brudborste och midsommarblomster. Fjällhumlor surrar och videsnären når dig över huvudet. Dalen myllrar av liv under de korta ljusa sommarmånaderna.

Det lulesamiska ordet för glaciär, goasstejegna, betyder gammal is.

Låt härdens stenar vara. Den kan tillhöra någon eller vara ett minne från någon som bodde här för länge sedan.

BRA ATT VETA

Egen hand. I Sarek vistas du på naturens villkor. Det går inga vägar fram till nationalparken och det finns inga markerade stigar eller vinterleder. Den enda markerade leden i Sarek är Kungsledens sträckning i söder. Det finns heller inga övernattningsstugor, vilket innebär att du måste själv bära med dig tält och all utrustning du behöver för ett besök. Bästa tiden för vandring i Sarek är juli-september eller mars-april för skidåkare.

Sommarbro. Det finns få broar i Sarek och de som finns ligger på platser som är viktiga passager för renskötseln. Vid Skárjá finns en sommarbro som lyfts bort med helikopter varje höst och sätts på plats igen efter vårfloden i slutet av juni. Laponiatjuottjudus informerar alltid om när det sker.

Vad. I Sarek måste du vara förberedd på att vada. Du måste kanske gå över på morgonen när det är mindre vatten, använda stav, gå på bredaste stället, inte hålla i någon annan och inte lyfta fötterna för mycket. Gå snett, helst mot strömmen.

FÖRESKRIFTER

I Sarek är du naturens gäst. Eftersom det är en nationalpark finns särskilda regler för besökare. Du får plocka bär och svamp. Du får också göra upp eld med torra grenar eller ordna skydd åt dig när du vandrar. Du kan tälta något dygn på samma ställe. Men det är förbjudet att:

- avsiktligt störa betande renar och renskötselarbete
- skräpa ner
- skada eller ta bort mark, sten och växter förutom bär och matsvamp
- samla ägg och fånga, skada eller döda djur
- jaga och fiska
- ta med hund, förutom under vissa tider och i vissa områden.

Renskötselrätten gäller här. Den ger de renskötande samerna rätt att använda mark och vatten för sig och sina djur, till exempel jaga, fiska och köra skoter i arbetet. Du som besökare har ansvar att ta reda på de fullständiga föreskrifterna. De finns på www.laponia.nu

PÅ DE HÖGSTA TOPPARNA

Riset slutar att växa. Marken är täckt av sten. Temperaturen ligger ofta under noll även på sommaren. Högt uppe på Sareks toppar växer inte särskilt mycket, bara enstaka överlevare och lavar som är anpassade till ett kallt klimat.

VID ISKANTEN

Isranunkel, växer högt upp på fjälltopparna, ofta precis vid glaciärkanter eller nedanför snöfläckar där marken är fuktig. Den är en riktig överlevare och det har visat sig att den lever trots att den vissa år inte ens smälter fram. Det sägs att vajorna mjölkar bättre om de äter isranunkel och förr användes den som medicin mot magknip.

Foto: Göran Wallin

FJÄLLTOPPSFÅGELN

När snösparvarna återvänder på vårvintern flyger de i flockar och letar mat där snön börjat smälta. De letar insekter och fjolårets kråkbärsfrön. På lulesamiska kallas den för tjåhkkåtsitsásj. Det betyder "fjälltoppsfågeln" och syftar på att snösparven trivs högt upp på fjälltopparna.

Foto: Tor L. Tuorda

ISTIDSLANDSKAP

Sareks u-formade dalar har skapats av den framglidande inlandsisen. De spetsiga hårda fjälltopparna finns kvar tack vare bergarten amfibolit, som står sig mot vädret och tidens tand.

Foto: Peter Rosén

HÖGFJÄLLENS SVALKA

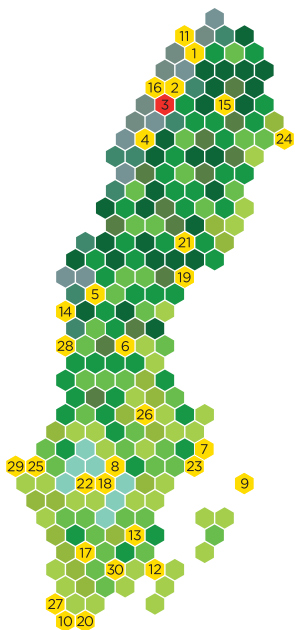
När värmen kommer tar renarna sikte mot snöfläckar och glaciärer. De varmaste dagarna kan du se dem högt uppe på fjällsidorna där de får vara i fred från irriterande insekter.

Illustration: Lisa Wallin

SVERIGES NATIONALPARKER

1. ABISKO Lättillgänglig fjäldal med en ovanligt rik flora.
2. STORA SJÖFALLET / STUOR MU-ORKE Mäktiga fjälltoppar, glaciärer och tallurskogar.
3. SAREK Storslagen och krävande vildmark i ett unikt fjällandskap.
4. PIELJEKAISE Vidsträckt orörda fjällbjörkskogar.
5. SONFJÄLLET Lågfjäll och naturskog med gott om björn.
6. HAMRA En sällsynt helhet av naturliga skogar, myrar och vattendrag.
7. ÄNGSÖ Genuint odlingslandskap med betesdjur och slätter.
8. GARPHYTTAN Äldre odlingslandskap där många sängfåglar har fått en fristad.
9. GOTSKA SANDÖN Unik och sällsamt vacker ö med milsvida sandstränder.
10. DALBY SÖDERSKOG Lummig lövskogslund på den skånska slätten.
11. VADVETJÄKKA Sveriges nordligaste nationalpark är ett fjäll med djupa grottor.
12. BLÅ JUNGFRUN Sägenomspunnen ö med släta berghällar, ädellövskog och vacker utsikt.

13. NORRA KVILL En av få urskogsartade skogar i södra Sverige.
14. TÖFSINGDALEN Dalgång med tallurskogar, blockmarker och fors-ande vatten.
15. MUDDUS / MUTTOS De stora myrarnas och urskogarnas land.
16. PADJELANTA / BADJELÄNNDA Böljande fjällhedar och stora sjöar långt från närmaste väg.
17. STORE MOSSE Det största svenska myrområdet söder om Lappland.
18. TIVEDEN Skogslandskap med vildmarkskänsla.
19. SKULESKOGEN Kust med storslagna utsikter och världens högsta landhöjning.
20. STENSHUVUD Kustberg, ädellövskog, inbjudande hedar och stränder.
21. BJÖRNLANDET Berg, stup och storskog med spår av forna tiders bränder.
22. DJURÖ Skärgårdslandskap i Västeuropas största insjö.
23. TYRESTA Orörd storskog strax söder om Stockholm.
24. HAPARANDA SKÄRGÅRD Skärgårdslandskap med långgrunda sandstränder.

25. TRESTICKLAN Våglös ödemark med milsvida utsikter från tallklädda bergsryggar.
26. FÄRNEBOFJÄRDEN Mosaik av lövrika skogar och vatten vid nedre Dalälven.
27. SÖDERÅSEN Lövskogar, rasbranter, strömmande vattendrag och ett rikt växt och djurliv.
28. FULUFJÄLLET Här vid Sveriges högsta vattenfall möter urskogen fjället som är vitt av lav.
29. KOSTERHAVET Artrikt havs- och skärgårdsområde med landets enda korallrev.
30. ÅSNEN Insjöskärgård med hundratals öar. Gammal skog med bok och tall.

LAPONIA

www.laponia.nu | info@laponia.se
Tel: +46 (0)971-555 00

Laponiatjuottjudus
Kvarnbogatan 11
962 32 Jähkämähke/Jokkmokk
Sverik/Sverige